

Dés Fanni

A patriarchátus elbeszélhetetlensége

A távolság szerepe a prostitúciós iparban használt és a prostitúciós iparból kiszállt nők traumanarratíváiban

Absztrakt: Tanulmányomban a prostitúciós iparban használt és a prostitúciós iparból kiszállt nők erőszakról és traumáról szóló elbeszéléseit vizsgálom, az élményekhez való időbeli, térbeli és érzelmi közelség és távolság kontextusában. A két csoport elbeszélései a prostitúciós iparban szerzett tapasztalatokról, az iparban ellenük elkövetett erőszakról, traumáról és a prostitúciós ipar természetéről szignifikánsan különböznek. A narratívákban fellelhető különbségeket párhuzamba állítom a trauma természetével és az időbeli, térbeli és érzelmi távolsággal a nők elleni erőszak jelenségétől elválaszthatatlan prostitúciós ipartól. Az interjúalanyaim narratíváiban felelhető különbségeken keresztül vizsgálom azt, hogyan válik legitimé társadalmi szinten, hogy a nők általában, de a gazdaságilag kiszolgáltatott nők még nagyobb eséllyel, szisztematikusan és következmények nélkül ki legyenek téve a patriarchális erőszaknak a tőkés világrendszerbe ágyazódó prostitúciós iparban. További célom az, hogy a feminista empirizmus mentén a tanulmányban láthatóvá tegyem a nők láthatatlan élményeit az erőszakról és az erőszak által okozott traumákról.

Kulcsszavak: prostitúció, prostitúciós ipar, trauma, narratíva, nők elleni erőszak, patriarchátus, világrendszer

*Prostituáltként érted a környezetet természetét, de nagy erőfeszítést teszel, hogy ne ezen rágódj.
Viszont amikor elmeséled a prostituálásod történetét, muszáj végiggondolnod az egészet,
és ez nagy különbség.¹*

Bevezetés

A prostitúcióról végzett kvalitatív kutatásom során két csoporttal készítettem interjút: nőkkel, akik még részesei voltak a prostitúciós iparnak, és nőkkel, akik az interjú idején már kiszálltak a szexiparból. Az interjúk során feltűnő volt a különbség aközött, ahogy a két csoport beszélt az iparban szerzett tapasztalatairól. A két csoport prostitúciós iparban szerzett élményekről, tapasztalatokról szóló elbeszélései – az élményekhez való időbeli, térbeli és érzelmi közelség és távolság kontextusában is – hangsúlyosan különböztek. Azon nők számára, akik kiszálltak a prostitúciós iparból, rendelkezésre álltak azok a körülmények, amelyek lehetővé tették, hogy távolabbról tekintsenek rá a szexiparban szerzett tapasztalataikra (Ben Ezer 1999; Rose 1999; Herman 1996; Békés 2012; Van der Kolk 2014). Az interjúk során nemcsak az élményekről szóló narratívák keretezésében voltak jelentős különbségek, hanem a narratívák felépítésében is. Azok a nők, akik még benne voltak az iparban, nagyon nehezen tudtak magukról megfogalmazni egy relatíve konzekvens énképet, énnarratívát, melynek kontextusában az élményeiket elhelyezhették volna. A menedékházakban készített interjúm során ehhez képest jelentősen eltérő tapasztalataim voltak. A menedékházakban tartózkodó nők az interjú során feltett kérdéseimre hosszan válaszoltak, összefüggésben interpretálták az életükben tapasztalt különböző eseményeket, és megengedték maguknak az „érzelmek luxusát” a prostitúciós iparban szerzett tapasztalatok kapcsán: például szomorúak, dühösek vagy cinikusak voltak akkor, amikor az iparban szerzett élményeikről, megéléseikről beszéltek. Ezek a mechanizmusok és különbségek különösen megjelentek, amikor az interjú során erőszakélményekre, traumatikus eseményekre terelődött a szó. Ez a kutatásom során szerzett tapasztalat keltette fel az érdeklődésemet aziránt, hogy a traumatikus eseményekhez való térbeli, időbeli és érzelmi távolság hogyan befolyásolja a traumatikus élmények elbeszélését. Emellett, hogy az erőszak és a traumatikus események elbeszéléseiben tapasztalt különbségeket milyen tágabb társadalmi folyamatok magyarázhatják.

Segítő szakemberként, szociális munkásként, aki évek óta dolgozik olyan nőkkel, akik erőszak áldozatai voltak, a prostitúciós iparba kényszerültek, illetve nőkkel, akiknek az erejükön felül kell súlyos erőszakélményekkel és az erőszak okozta traumákkal együtt élniük, volt előzetes tapasztalatom abban, hogyan mesélnek nők traumatikus élethelyzetekről, erőszakeseeményekről. Az elbeszélések különböznek akkor, ha a nők még benne vannak az adott élethelyzetben és folyamatos veszélynek vannak kitéve, illetve azokban az élethelyzetekben, amikor már megadatott számukra bármiféle biztonság, amikor már mind materiális, mind érzelmi szempontból biztonságban érzik magukat, és ez alapján tudnak beszélni az őket ért élményekről. Abban is volt előzetes tapasztalatom, hogy a társadalom milyen szinten teszi láthatatlanná a tapasztalataikkal együtt azokat a nőket, akik nemcsak strukturális elnyomásnak vannak kitéve a társadalomban, hanem az osztályviszonyokban is a legkiszolgáltatottabb

¹ Moran, Rachel (2019 [2013]): 6. fejezet. Az első nap. In *uő Kifizetve. Utam a prostitúción át*. Budapest: Közkincs Kiadó, 63.

pozíciót foglalják el. Ebben a tanulmányban ezt a kutatásom során is élesen kirajzolódott különbséget szeretném körüljárni. Tehát azt, hogy hogyan hat a nők elleni erőszakra szóló elbeszélésekre és a traumanarratívákra az érzelmi, időbeli, térbeli közelség és távolság. Térbeli közelség és távolság alatt a terektől való közelséget és távolságot értem, melyben az egyén folyamatos erőszaknak és az erőszak lehetőségének van kitéve. Az időbeli közelség és távolság alatt a szisztematikus erőszak jelenlétét a jelenben, illetve az erőszaknak való kitettség óta eltelt időt. A lelki közelség és távolság alatt az esemény, eseménysorozat feldolgozottságának fokát. Mind a lelki, mind az időbeli és térbeli távolság meghatározó hatással van a trauma elbeszélésére (Ben Ezer 1999; Hydén 2008; Herman 2011 [1992]; Van Der Kolk 2014).

Emellett a tanulmánnyal célom az, hogy rávilágítsak azokra az elnyomó struktúrákra és mechanizmusokra, melyek mentén láthatatlanná teszi ezeket az erőszak eseményeket – egyúttal az egyenlőtlen struktúrákat – a társadalom. Ezeket a mechanizmusokat sokszor a nők is magukéva teszik az erőszak és a trauma patriarchális narratíváján keresztül (Rose 1999), ami gyakran megjelenik a tapasztalataik elbeszélése során. Az interjúalanyaim narratíváin keresztül szeretnék rávilágítani arra, hogyan válik legitimé társadalmi szinten, hogy a nők általában – de a gazdaságilag kiszolgáltatott nők még nagyobb eséllyel, szisztematikusán és következmények nélkül – ki legyenek téve a patriarchális erőszaknak a tőkés világrendszerben. További célom az, hogy a feminista empirizmus (Naples és Gurr 2014; Lykke 2010; Smith, 2005) mentén a tanulmányban láthatóvá tegyem a nők láthatatlan élményeit az erőszakra és az erőszak által okozott traumákról a tőkés világrendszerbe ágyazódó prostitúciós iparban.

A nők elnyomása a tőkés világrendszerben

A nők elleni erőszak a tőkés világrendszerben

Tanulmányomban, támaszkodva a szocialista feminista és a világrendszer-elemzés hagyományára, abból indulok ki, hogy a nők és a férfiak közötti egyenlőtlenségek, a nők elnyomása a kapitalista világrendszer egyik legmeghatározóbb strukturális alapja (Dunaway 2018 [2012]), így a prostitúció és a nők elleni erőszak jelenségét a tőkés világrendszer strukturális szegmenseként értelmezem. Ebben az értelmezésben a nők elleni erőszak egy társadalmilag, történetileg és gazdaságilag meghatározott jelenség (Mies 1986: 145–175). Feltételezem, hogy a régiók közötti egyenlőtlen csereviszonyok, melyek meghatározzák az egyes területek belső struktúráit (Wallerstein 1974), mind a szexipar, mind a nők elleni erőszak jelenségének strukturális alapjaiban meghatározóak. A nők és a férfiak közötti egyenlőtlenségek, a nők elnyomása a kapitalista világrendszer egyik legmeghatározóbb strukturális jegye (Dunaway 2018 [2012]). Werlhof (2020 [1980]) három osztályt határoz meg, s a nők elnyomását is tekintetbe veszi az osztályviszonyok elemzésekor: a kizsákmányoló osztályt, a kizsákmányoltak osztályát és a nőket – a duplán kizsákmányoltak osztályát, akiknek a bér munka mellett a reprodukív és gondoskodási munkákat is el kell látniuk. A nők elnyomására koncentráló szocialista feminista szakirodalom jellemzően a nők által végzett háztartási és gondoskodási munkákon keresztül elemzi a nők és férfiak közötti strukturális egyenlőtlenségeket, azonban a férfiak által nők ellen elkövetett erőszak is szerves része a nők szisztematikus elnyomásának a kapitalista világrendszerben (Mies 1986: 137–142).

A nők elleni erőszak egy társadalmi gyakorlat, ami a nők elnyomásának fenntartására szolgál mind társadalmi, mind intézményi és interperszonális szinten (Marion-Young 1990). Nők elleni erőszaknak azt nevezzük, amikor valaki ellen annak okán követnek el erőszakot, mert nő. A nők elleni erőszaknak számos formája van, ezek közé tartozik például a szexuális erőszak, a szexuális zaklatás és a háztartási erőszak (Walby 1990: 128–150). A nők elleni erőszak különböző mértékben és formákban van jelen a kapitalista világrendszer egyes régióiban (Mies 1986: 145–175), ahogyan az osztályviszonyok alapján is különbözik a nők kizsákmányolása az azonos régiókban. Az erőforrások tekintetében a gazdaságilag jobb helyzetben lévő nőknek jóval nagyobb esélyük van megszabadulni, elmenekülni az abuzív partnerüktől, egy tőle független életet felépíteni, mint az alsóbb osztálybeli társaiknak (Start és Flitcraft 1988). Illetve, a közép- és felső osztályba tartozó nőknek inkább lehet esélyük a kapitalizmus által hirdetett munkaerőpiaci önmegvalósításra (Mies 1986: 154–175), ami megalapozhatja gazdasági függetlenségüket is. A gazdasági erőforrásokkal nem rendelkező nők gyakrabban kényszerülnek a gazdasági kiszolgáltatottságuk miatt hosszú távon olyan helyzetekbe, melyek során folyamatos hatalomgyakorlásnak és az erőszak különböző formáinak vannak kitéve (Start és Flitcraft 1988).

A kapitalizmus teremtette meg a modern, nemi munkamegosztást (Werlhof 2007). Mind a nukleáris háztartás, mind a társadalmilag meghatározott nemi szerepek megteremtik a háztartási erőszak kontextusát (Seccombe 2018 [1974]). Annak ellenére, hogy a háztartáson belüli reprodukív munkák láthatatlan munkaként vannak keretezve a társadalomban, alapvető, strukturális szükségletei a kapitalizmusnak. A láthatatlan és fizetetlen háztartási munkák elengedhetetlenek ahhoz, hogy valaki a háztartásból bérmunkát tudjon végezni és hozzájáruljon a tőkefelhalmozáshoz (Dunaway 2018 [2012]). A nukleáris családmodell a nőket magukat és a munkájuk egy részét is a háztartásba szorítja, aminek következtében teljes mértékben kiszolgáltatottá válnak a családfenntartónak, mely szerepet jellemzően a férfiak látják el. Ezek a folyamatok biztosítják a hatalmat a férfiak számára a háztartásokban a többi családtag felett (Seccombe 2018 [1974]). A nők történetileg sosem rendelkezhettek teljes egészében a saját testük, munkájuk, gyerekeik és a szexualitásuk felett, a nők a kapitalista világrendszerben magántulajdonként funkcionálnak (Mies 1986: 137–142). A fizetetlen munka nemcsak a háztartási és gondoskodási munkákat foglalja magában, hanem a modern kori rabszolgaságot is: a nők munkája, teste és léte termelési eszközként funkcionál a tőkés világrendszerben (Werlhof 2007).

A nők megtapasztalt valósága a tőkés világrendszerben különbözik a férfiak valóságától (Dunaway 2018 [2012]). A patriarchális társadalmakban a nők alárendelt szerepe a társadalom minden szegmensében megjelenik, mind az intézményes struktúrákban, mind az emberek közötti, mindennapi interakciókban (West és Zimmerman 1987). Mások a mindennapi élményei a nőknek a kizsákmányolásról, munkáról, családról, az erőszakról és a traumáról is, mint a férfiaknak. A nemi szocializáció folyamata a nők alárendelt szerepének egyik alapvető egysége, a társadalomban a nők és a férfiak feminin és maszkulin szerepekbe szocializálódnak, mely szerepek alá- és fölérendeltségi viszonyban állnak egymással (Walby 1990: 90–109). A nők valóságát a társadalom „*irracionálisnak*” tekinti, a férfiak mindennapi valósága az, ami „*a realitásnak*” és „*az objektívnek*” van beállítva a társadalomban (Marion-Young 1990). Ebből fakadóan a nők mindennapi tapasztalata az elnyomásról – a nők elleni erőszakot is beleértve – láthatatlan marad a társadalom számára (Smith 2005). A nők elnyomása folyamatosan újratermelődik a gazdasági, politikai és

kulturális intézményeken keresztül. A társadalmi intézmények szexista működésük mentén eltüntetik a nők mindennapi, egyenlőtlen társadalmi struktúrákon alapuló élményeit, és a férfiak valóságát helyezik a középpontba. Ez azzal jár, hogy az államigazgatás, a különböző politikák és szociálpolitikák alapvetően a férfiakat tekintik alanyuknak és az ő szükségleteikre reagálnak, miközben a nők valóságát és szükségleteit figyelmen kívül hagyják (Marion-Young 1990: 96–116).

A prostitúciós ipar a tőkés világrendszerben

Az emberi szexualitást, a „férfi” illetve „női szexualitást” sokszor magától értetődőnek, biológiailag determinálnak vesszük. Azt azonban, hogy mit nevezünk szexnek, ugyanúgy meghatározzák az egyenlőtlen társadalmi struktúrák, melyek körülvesznek minket, mint bármely más társadalmi jelenségek (MacKinnon 1989). A szex a reprodukciós célok mellett élvezeti áruként is megjelenik a kapitalista világrendszerben, melynek termelése a nők kikényszerített felelőssége. A háztartásban ez láthatatlanul történik, mint a nőkhöz rendelt más láthatatlan tevékenységek, a szexiparban azonban pénzért cserébe, a nők gazdasági hátrányainak kihasználásával (Werlhof 2007). A kapitalista patriarchátusban a nők elnyomását fenntartó társadalmi intézmények és nemi szerepek azok, melyek révén a szex úgy van keretezve, mint amelynek lényege, hogy a nők kielégítsék a férfiak igényeit. Ebből következik, hogy a társadalmi gyakorlatban a férfiaknak jogukban áll nőket használni szexuális kielégülésükhöz (MacKinnon 1993). A prostitúciós iparban pedig, mivel a férfiak pénzt is fizetnek a nők testéért, a patriarchális szexet körülvevő hatalmi egyenlőtlenségek még hangsúlyosabban megjelennek. A szex keretezéséből adódóan a tőkés világrendszerben sok esetben úgy tekintenek a nők elleni erőszakra, mint a szex természetes velejárójára. Az elmúlt évtizedekben a pornóiparnak szintén jelentős befolyása volt arra, hogy mit definiálunk szexként, mi számít élvezetesnek a szexben, s jellemző tendencia, hogy a pornóipar termékeiben a nők ellen elkövetett erőszak teljesen természetes velejárójaként jelenik meg a szexnek (DeKeseredy és Corsianos 2015). Ezek a hierarchikusan létrehozott szerepek a kapitalista patriarchátus által konstruált szexben nemcsak a konkrét szexuális aktusban jelennek meg, hanem az élet minden területén, a nők tárgyiasítását is beleértve, amin keresztül a nők a köztereken, a munkahelyen és a magánéletben is sok esetben szexuális tárgyként vannak kezelve.

A prostitúciós iparra jelentős hatással vannak a globális gazdasági viszonyok, a régiók közötti egyenlőtlenségek a világrendszerben (Shapkina 2014). A prostitúciós ipar és a szexuális célú emberkereskedelem mainstream értelmezése a problémát országhatárokon belül vizsgálja egy olyan kulturális alapú megközelítés keretében, amely a posztoszocialista országokból tömegesen Nyugat-Európába tartó és ott prostituálódó nők problémáját a posztoszocialista országok fejlettségéhez köti, amelynek gyökerét abban látja, hogy a posztoszocialista államok „rosszul” álltak át a kapitalista gazdaságra (Suchland 2015). Azonban ugyanúgy, ahogy az országok közötti migrációs folyamatok, gazdaságilag és történetileg is meghatározottak a különböző régiók között akár a bér munka, akár a fizetett gondoskodási munkák tekintetében (Portes és Böröcz 1989; Melegh, Gábrriel, Gresits és Hámos 2018; Barna et al. 2018), a prostitúciós ipar és a szexuális célú emberkereskedelem struktúráit és irányait is meghatározzák ezek a globális, földrajzilag meghatározott politikai gazdaságtani folyamatok (Suchland 2015).

A posztoszocialista országokban a rendszerváltás után az alsó osztálybeli nők még kiszolgáltatottabb pozícióba kerültek, mint amilyen helyzetben az államszocializmus alatt voltak:

az alacsony munkerőpiaci részvétel mellett, melyet a gondoskodási munkák privát szférába tolasásával igyekezett kompenzálni az állam – például a hároméves gyermekgondozási segély bevezetésével vagy a gyermekgondozási intézmények leépítésével –, a család intézménye is sokkal hangsúlyosabb szerepet kapott, így a nők sokkal inkább kiszolgáltatottá váltak a partnerüknek és a család intézményének (Einhorn 1993). Ezek a folyamatok feminizálták a szegénységet, aminek hatására a szexipar és a prostitúció is sokkal hangsúlyosabban és láthatóbban megjelent a posztoszocialista országokban, mint előtte (Watson 1993). Emellett a szexipar és szexturizmus gazdasági növekedést jelent a célországoknak, tehát a célországnak érdekeikében áll a szegényebb országokból érkező nők kizsákmányolása a szexiparban (Shapkina 2014). A magyar nők tömeges Nyugat-Európában való prostituálódását az ország 2004-es Európai Unióhoz való csatlakozása is elősegítette (Betlen 2010). Shapkina (2014) emberkereskedelmi láncnak hívja azt a jelenséget, ahogyan a nők teste transznacionálisan áruvá válik a tőkés világrendszerben. Tanulmányában rámutat, az, hogy a posztsovjét országokból származó nők jellemzően hol válnak szexuális célú emberkereskedelem áldozatává, nem független attól, hogy az országoknak milyen egyéb kereskedelmi kapcsolatai alakultak ki a tőkés világrendszerben.

A szexiparban dolgozó nők jelentős többsége szegény háttérrel rendelkezik, a szegénység az egyik legmeghatározóbb faktor a prostitúciós iparba kerülés okai között. A centrumországokban – főként azokban, ahol a prostitúció dekriminalizált – jellemzően perifériás és félperifériás országokból érkeznek a nők szexet árulni (Corrin 2005). A szegényebb országokból érkező nők sokszor gondoskodási, háztartási munkák ígéretével indulnak neki a nyugat-európai országoknak, és csak ott lesz egyértelmű számukra, hogy szexuális célú emberkereskedelem áldozataivá váltak (Surtees 2008). Emellett sokszor a prostitúcióra kényszerítés manipuláción, romantikus ígéreteken keresztül történik egy házasság, párkapcsolat keretein belül (Surtees 2008). Az is jellemző, hogy a nők tisztában vannak vele, hogy a prostitúciós iparban fogják őket használni, és a gazdasági szükségszerűség miatt kényszerülnek a szex árulására a centrumországokban, hogy fenntartsák sokszor nem csak saját magukat, hanem a családjaikat is (Dés 2018). A nők az idegen országban különösen kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek: a legtöbb esetben nem beszélik a célország nyelvét, nincsenek szociális kapcsolataik a prostitúciós iparon kívül, nem ismerik a jogszabályokat, a szociális ellátórendszer működését. Sokszor a célországban csak azokkal az emberekkel vannak kapcsolatban, akik valamilyen módon kizsákmányolják őket, azaz profitálnak a testükből (Dés 2018; Shapkina 2014).

Tehát a nők teste transznacionális áruvá válik a különböző gazdasági pozícióban lévő régiók között (Shapkina 2014). Az egyik interjúalanyom, aki már kiszállt a prostitúciós iparból, így fogalmazta meg ezt a folyamatot:

Szinte a világ minden részében voltam már majdnem. Azt úgy értem, hogy teljesen Dél-Amerikától egészen idáig, Magyarorszáig, mindenhol. Franciától fogva már mindenhol jártam, nem tudok olyat mondani, ahol nem. Mert ugye ez a folyamat, hogy kézről kézre jártam, ez mindig új országokat, új városokat hozott nekem [...] Elmondhatom, hogy én voltam, ahogy ugye a lányok között, a prostituáltak között szokták ezt így gúnyból morbid viccként használni, hogy uniós voltam. Uniósan kerestem a bajt, mindenhova beolvadva (Hanna).

A prostitúciós iparban a nők az élet minden területén ki vannak téve az erőszak kockázatának (Sanders, O'Neill és Pitcher 2009): a futtatók – sokszor egy romantikus kapcsolat álcája mögött – a háztartási erőszakkal azonos mechanizmusokat használva tartják fenn

szisztematikus hatalmukat és a folyamatos kontrollt a nők felett: a test árulásának kényszerítésén túl gyakran izolálják a nőket minden külső kapcsolattól, elzárják őket a külvilágtól, fizikailag bántalmazzák őket (Shapkina 2014). Emellett a használóik részéről is folyamatos erőszaknak vannak kitéve (Farley 2010 [2003]), valamint gyakran az iparban megjelenő más szereplők – úgymint főbélők, bordélyház-tulajdonsok, esetleg az elviekben a védelmükért dolgozó hatóságok – részéről is ki vannak téve a kizsákmányolás, erőszak kockázatának (Sanders, O’Neill és Patcher 2009).

A prostitúció jelensége magában foglalja azt, hogy a férfiak azt csinálnak a nők testével, amit akarnak, a pénzért cserébe, amit a testükért fizetnek (Dworkin 1993; MacKinnon 1993). Ebből következően nehéz különválasztani az erőszakot a prostitúciótól mint jelenségtől. Ez a nehézség sokszor a nők interjúnarratívái során is megjelent. Dilemma volt számukra, hogy az, ami az üzlet során történik a „szex részeként”, vajon erőszakként értelmezhető-e. A nők elleni erőszaknak sokféle definíciója létezik, a tanulmányomban alapvetően azokat az eseményeket fogom erőszakként értelmezni, melyeket az interjúalanyaim maguk is erőszakos eseményként értelmeztek. Az erőszakot, amit a prostitúciós iparban követtek el a nők ellen, akikkel interjút készítettem, nők elleni erőszakként definiálom. Értelmezésemben az erőszakot a társadalomban meglevő hierarchikus nemi viszonyok kontextusában követték el a nők ellen a prostitúciós iparban, amiatt, mert nőnek születtek, egy olyan iparban, amelyben jellemzően férfiak használnak nőket a szexuális kielégülésük céljából (MacKinnon 1993).

Trauma

Az erőszak okozta trauma alapvetően a háborúból visszajött veteránok által mutatott tünetegyüttesek miatt került a pszichológiai kutatások középpontjába az I. és II. világháború után (Herman 1988). A trauma egy belső reakciónak tekinthető egy külső hatásra, mely meghaladja az egyén tűrőképességét, és a megszokott feldolgozási mechanizmusokkal integrálhatatlan az egyén számára a saját énképbe (Virágh 2011: 162). Az erőszak kiváltotta traumák nem egy társadalmi vákuumban történnek az egyénnel, hanem ahogy maga az erőszak is társadalmilag meghatározott, az erőszak okozta trauma és annak tünetei is, lenyomata is az egyénben. Az, hogy mit ismerünk el traumának egy adott társadalomban, függ annak történelmétől, kultúrájától és normáitól. Az, hogy egy egyén mit él meg traumatikus eseménynek, milyen esemény milyen mértékben van rá traumatikus hatással, függ saját élet-történetétől, előzetes élményeitől (Ben Ezer 1999). A nők elleni erőszak esetében egy olyan traumareakciót kiváltó eseményről beszélünk, melynek alapjai az egyenlőtlen társadalmi struktúrák, a nők és férfiak közötti strukturális egyenlőtlenségek. Tehát a kiváltó esemény maga az egyenlőtlen társadalmi struktúrákból fakad, nem úgy, mint például a természeti katasztrófák vagy a balesetek esetében (Herman 2011 [1992]: 19–22).

A trauma pszichiátriai definíciója sokszor leszűkíti a trauma fogalmát a poszttraumás stressz zavar (továbbiakban: PTSD, *post-traumatic stress disorder*) definíciójára. A PTSD diagnózis 1980-ban került be a DSM III-ba.² Az ezután következő évtizedekben a traumatizálás sokat fejlődött, és kitágult a PTSD diagnosztikai definíciója is. A kutatások hatására

² *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Third Edition* (Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve, harmadik kiadás).

egyértelmű lett, hogy a traumatikus eseményeknek nemcsak akkor van hatása ránk, amikor megtörténnek, hanem az azokat átélők egész életére hatással lehetnek, továbbá a traumatizált személy nem csak lelki tüneteket mutat, hanem az események az agyműködésre és a testi funkciókra is maradandó hatással lehetnek (Van Der Kolk 2014: 7–22). A szisztematikus, ismétlődő fizikai erőszak és a folyamatosan fenyegető kontroll³ hatására, ami mind a háztartási, párkapcsolati erőszak áldozataiban, mind a szexuális célú emberkereskedelemben, áldozataiban általában fennáll, gyakori a komplex PTSD kialakulása az áldozatoknál, mely hosszan tartó szomatikus, disszociatív és affektív tünetekkel jár (Herman 1992).

A feminista diskurzusok hatására az is egyértelművé vált, hogy a trauma tünetei többségében nem a katonákat érintik, hanem a nőket, akik a hétköznapiak során sokkal többször válnak erőszak áldozataivá a patriarchális struktúrák következtében (Herman 2011 [1992]: 19–22). A nők által elszenvedett patriarchális erőszak elismeréséhez szükség volt a nők elleni erőszak strukturális keretezésére, mivel egy olyan társadalomban, ahol nem válik problémává a gyerekek és nők alárendelt szerepe, ott a nők ellen elkövetett erőszak és az erőszak következtében kialakuló traumák sem fognak (Herman 2011 [1992]: 19–22). Ebből következően a nők mindennapi élményei láthatatlanok maradnak, nem tartoznak a vizsgálandó jelenségek közé, mivel az az egyenlőtlen társadalom érdekeivel ellentétes lenne (Werlhof 2007). Márpedig egy esemény traumatikus hatása, mélysége és hossza nagyban függ attól, hogy a környezet mennyire támogatja az áldozatot a felülépülésben, mennyiben ismeri el a környezet, a társadalom a traumát és a traumatikus eseményt „jogos” traumának (Ajdukovic 2004). A szakirodalom intézményi árulásnak nevezi a nők elleni erőszak áldozatainak abból fakadó retraumatizációját, hogy a társadalmi intézmények sok esetben nem ismerik el a nőkkel megtörtént erőszakot, és megkérdőjelezzik, láthatatlanná teszik azt. Működésük tehát a kapitalista patriarchátus egyenlőtlen struktúráit követve szexista, amiből fakadóan sokszor nem nyújtanak érdemi támogatást a nők elleni erőszak áldozatainak (Platt, Barton és Freyd 2009: 185–207).

A trauma alapvetően nem verbalizáció útján kerül a felszínre, sokkal inkább más tünetekben mutatkozik meg. A traumával együtt jár az a folyamatos törekvés, hogy a traumatikus eseményt az áldozat minél inkább törekszik kizárni a tudatából (Herman 2011 [1992]: 19–22), így a traumatikus esemény nem integrálható más eseményekhez hasonlóan a memóriába, az emlékképekben rögzül az egyén tudatában (Van Der Kolk 2014: 171–183). Ebből kifolyólag a traumafeldolgozás folyamatában nemcsak a verbális terápiák játszhatnak nagy szerepet, hanem olyan eszközök is, amelyek révén a trauma testi tüneteire és a trauma tudattalan testi reakcióinak felülírására helyeződik a hangsúly (Van Der Kolk 2014: 7–22). A traumatikus események felborítják az arra vonatkozó általános hitet az egyénben, hogy a világ alapvetően egy értelmes és igazságos hely, ahol az események okkal történnek meg az emberrel, és amelyben ők maguk is értékesek. Tehát a trauma hatására az egyénben sok esetben megkérdőjeleződik egy egész világgép. Ebből fakadóan a traumák feldolgozását célzó terápiák egyik alapja, hogy a traumát átélt emberek a traumatikus eseményeket integrálva fel tudjanak építeni magukban egy új, konzekvens világgépet, melyben a traumatikus eseménynek is helye van (Bolton és Hill 1996).⁴ A sikeres traumafeldolgozás folyamatában előfordulhat, hogy

3 A fenyegető kontroll azt a jelenséget nevezi meg, amikor az egyik fél különböző fenyegető eszközökkel – erőszakkal, megfélemlítéssel, elszigeteléssel – szisztematikus kontrollt és hatalmat gyakorol a másik fél fölött (Stark 2012).

4 A trauma társadalmi kontextusának megértése a traumatünetek megértésében és vizsgálatában és a traumát célzó terápiában is elengedhetetlen szempont (Ajdukovic 2004).

egy realisabb én- és világgép épül fel az egyénben, melyben a világ nem egy igazságosságon alapuló helyként reprezentálódik (Pintér 2014: 111). A traumafeldolgozás során összekapcsolódik a külvilág és a belső világ: a traumatikus esemény, illetve események sorozata összekapcsolódik az életúttal, az előzetes élményekkel (Ben Ezer 1999).

A trauma narrálása a traumatizált személy számára sok esetben nemcsak a pszichés trauma hatása miatt okoz nehézséget, hanem azért is, mert sok esetben nincs, vagy csak tudományos szókincsünk van a trauma okozta érzések, tünetek megfogalmazására (Brockmeier 2008). A nők elleni erőszak okozta traumák szókincsének, így a verbalizálás lehetőségének megteremtése során sokat mozdítottak előre a második hullámos feminista mozgalom hatására alakult női önszempontú csoportok a centrumországokban. A csoportok célja többek között az volt, hogy tisztává váljon az erőszakot átélte nők számára, hogy nem egyedül és nem egy individuális problémával néznek szembe, hanem egy strukturális problémával, aminek minden nő valamilyen formában az áldozata (Herman 2011 [1992]: 19–22; Mies 1986: 6–44). A mozgalom hatására kezdtek el megalakulni az akkor még informális úton működtetett menedékházak is, melyek a nők elleni erőszak áldozatainak adtak ideiglenes szállást, hogy el tudjanak menekülni a bántalmazó partnerüktől (Start és Flitcraft 1988).

Még ha mára elismertté is vált a nők elleni erőszak által okozta trauma és sokan is foglalkoznak a társadalmi problémával különböző kontextusokban, a mai napig érvényesülnek azok szexista társadalmi gyakorlatok, melyek mentén a társadalom eltünteteti a nők ellen elkövetett erőszakot és az ahhoz kapcsolódó élményeket. A férfiak által elkövetett nőkkel megtörtént erőszak relativizálása, „kettőn áll a vásár” típusú megközelítése, vagy egyszerűen csak ignorálása a patriarchális társadalom mai napig jellemző gyakorlatai a nők tapasztalatainak eltüntetésére (Start és Flitcraft 1988; Patent 2018).

A traumatikus események elbeszélése sokszor máshogy reprezentálódik az egyén narratívájában, mint ahogyan a többi életesemény. A trauma narratívája, jelentései és a hozzá kötődő érzések változnak az idővel és a különböző élményekkel, amire a traumát célzó terápiának is nagy hatása lehet (BenEzer 1999). Tanulmányomban azokat a traumainterpretációkat, melyek a kapitalista patriarchátus által keretezett elbeszélések, patriarchális narratívának fogom nevezni. A trauma patriarchális narratívája (Rose 1999) a patriarchális társadalom általános attitűdjeit tükrözi a nők és a nők elleni erőszak felé, mely mechanizmusok hatására a nők ellen elkövetett erőszak láthatatlanná válik, az erőszak kiváltotta traumareakció pedig irracionálissá. Ezt sokszor az áldozatok is magukévá teszik: relativizálják a velük megtörtént erőszakot, magukat hibáztatják azért, hogy az erőszak megtörtént velük (Katona 2017), illetve a mással megtörtént erőszakot úgy keretezik, mintha az áldozatnak is szerepe lett volna abban, hogy erőszakot követtek el ellene.

A magánélet és a család szentségére és tiszteletben tartására vonatkozó társadalmi és közösségi nyomás sokszor elhallgattatja a nőket a nők elleni erőszakkal kapcsolatos traumáikról (Rose 1999). A traumánarratívák nemcsak magáról a traumaeseményről és annak hatásáról adnak információt, hanem az emberről is, aki a traumát átélte, valamint a narratíva hallgatóságáról mind interperszonális, mind társadalmi szinten. Tehát a traumákról szóló narratíváink társadalmilag meghatározottak, és visszatükrözik azt, ahogyan egy adott társadalom viszonyul egy erőszakos eseményhez, traumához (Toolan 2001). A nők elleni erőszak okozta traumák elbeszélése során az erőszakot átélte nők a kapitalista patriarchátus elvárásaival szemben helyezkednek el, olyan történeteket mesélnek el, amivel kapcsolatban a társadalomnak az az alapvető elvárása, hogy el legyenek hallgatva és láthatatlanok maradjanak (Rose 1999).

Módszertan

A kutatásom során huszonöt nővel készítettem félig strukturált interjúkat, akik vagy a múltban, vagy az interjú időpontjában is részesei voltak a prostitúciós iparnak. Tíz interjút készítettem magyar nőkkel Zürichben, akik a város egyik – Langstrassénak nevezett – belvárosi utcájában árultak szexet illegálisan (Dés 2018). Zürichben szociális munkásként voltam jelen, egy alacsonyközbű szolgáltatást nyújtó, a város által működtetett intézménynél. Három nővel, akik Budapesten voltak részesei a prostitúciós iparnak az interjú időpontjában, szociális intézményeken keresztül kerültem kapcsolatba, és az intézményekben készítettem el velük az interjút. A maradék tizenkét interjút olyan nőkkel készítettem, akik már kiszálltak a prostitúciós iparból és az interjú időpontjában menedékházakban éltek. Magyarországon a menedékházak azok az intézmények, amelyek a bántalmazott nőknek, illetve a szexuális célú emberkereskedelem áldozatainak nyújtanak férőhelyet, miután kiléptek egy bántalmazó párkapcsolatból, illetve a szexiparból.⁵ Két titkos menedékházban készítettem interjúkat, az egyik állami fenntartású, a másik egyházi fenntartású menedékház volt. A menedékházak elérhetősége azért titkos, mert fontos, hogy a bántalmazó fél ne tudja, hova menekült a partnere, illetve a szexuális célú emberkereskedelem áldozatai esetében a futtatók miatt szükséges, hogy ne legyen információ arról, hova menekült az áldozat. A titkos menedékházakban a terápia lehetősége jellemzően elérhető a nők számára, tehát a prostitúciós iparban való ténykedésük során, illetve az előtte szerzett traumatikus élményekkel kapcsolatban a legtöbb nő terápiás folyamatban volt abban az időszakban, amikor az interjút készítettem velük. A terápiás folyamat iránya, a terapeuta személye és látásmódja befolyásolhatja a traumánarratívákat, hiszen egy terápiás folyamatban a traumatikus eseményeknek a terapeuta és a páciense közösen adnak új jelentéseket. Emellett a trauma feldolgozásának folyamata, illetve az új jelentések társítása a traumához a terápia során megteremti a lelki távolság lehetőségét az erőszakot átélő áldozat számára, ami szintén jelentős hatással van a trauma elbeszélésére (Herman 2011 [1992]: 236–254).

Az interjúalanyaim tizenkilenc és negyvenéves kor között voltak. A nők, akik még benne voltak a prostitúciós iparban, inkább a korai húszas éveikben jártak, míg azok a nők, akikkel menedékházakban készítettem az interjút, harminc és negyven év közöttiek voltak. Az interjúalanyaim többsége mélyszegény háttérrel rendelkezett és cigány származású volt. Narratíváikat anonim módon interpretálok a tanulmányban, amikor a velük készített interjúkból idézek, álneveket használlok.

Mindegyik nő, akivel interjút készítettem, több helyszínen árult szexet élete során, jellemzően eleinte Magyarországon nagyobb városokban, majd ezután több helyszínen Nyugat-Európában. Ahogy azt már jeleztem, feltűnő különbségek voltak megfigyelhetők azon nők narratívái között, akik már kiszálltak a prostitúciós iparból, és azok narratívái között, akik még benne voltak az iparban. Ebben sok külső tényező is szerepet játszott: azokkal a nőkkel, akikkel Zürichben készítettem interjút, előre megbeszéltem egy időpontot, hogy legyen elég időnk és terünk a hosszabb beszélgetésre. Ettől függetlenül abból az időszakból vettem el az idejüket, amikor pénzt is kereshettek volna, tehát nyomás volt rajtuk, hogy minél gyorsabban végezzünk az interjúval. Emellett sokszor érezhető volt rajtuk a félelem azzal kapcsolat-

⁵ A menedékházak működtetését a 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (51. §), és a 15/1998. (IV. 30.) NM-rendelet szabályozza.

ban, hogy túl sok információt osztanak meg velem. Ez a félelem szólhatott a futtatójuk felé is, tehát, hogy ne mondjanak nekem el olyan információkat, ami dühöt váltana ki belőle, vagy sok esteben akár arról is, hogy ne szerezzen tudomást róla, hogy beszéltek velem. Zürichben szociális munkásként voltam jelen elsősorban, tehát a szerepem kettős volt. Azt, hogy sokszor az volt az érzésem, nagyon odafigyelnek a nők arra, mit mondanak el nekem és mit nem, a kettős szerepem is magyarázhatja.

Sokszor az volt a benyomásom az interjúk során, hogy a nőket, akikkel beszélgetek, ritkán kérdezik meg bármiről, ritkán kerülnek olyan helyzetekbe, amikor számítana, hogy honnan jönnek, kik ők, mi a véleményük arról, ami velük történik. Tehát sokszor nehézséget okozott nekik, hogy válaszoljanak a kérdéseimre, melyek során alapvetően az ő személyes tapasztalataikra voltam kíváncsi. Azoknak a nőknek azonban, akiknek a prostitúciós ipar csupán a múltjukhoz kötődött, volt egy narratívájuk magukról, az iparról, és arról, hogy mi történt velük a prostitúciós iparban. Ebben sok esetben a különböző segítő és terápiás folyamatok is segíthették őket, melyek során már gyakran beszéltek az életükről, a prostitúciós iparban szerzett élményeikről.

Hydén (2008) kiemeli, hogy amikor érzékeny témákról végzünk kvalitatív kutatást, mindig ott a veszélye annak, hogy az interjúalanyunkhoz képest hatalmi pozícióba kerülünk, még abban az esetben is, ha nincs közöttünk formális hatalmi viszony, mint például szociális munkás-ügyfél szerep, ami köztem és a Svájcban szexet áruló interjúalanyaim között jelen volt. A hatalmi egyenlőtlenség az interjú során az interjú műfaja miatt is jelen van: az interjúalany élete legérzékenyebb részleteit meséli el, miközben ő a kutatóról nem sokat tud meg az interjú készítése közben. Emellett a legtöbb esetben az osztályviszonyok által meghatározott hatalmi egyenlőtlenségek is jelen voltak az interjúim készítése során (Katona 2017): egy felsőbb osztálybeli nő készített interjút jellemzően alsó osztálybeli háttérrel rendelkező nőkkel.

Az interjúalanyaim sokszor olyan témákról beszéltek, melyek fontos fordulópontot jelentettek az életükben, meghatározták az életük mindennapjait, és az én kutatásom esetében ezek jellemzően erőszakos és traumatikus élmények voltak. Ezek élmények, melyekhez erős érzések kapcsolódnak: fájdalom, düh, félelem, sokszor büntudat és szégyen. Tehát nem könnyű róluk beszélni és a hozzájuk kapcsolódó érzéseket megélni. Azonban sokszor jó hatással is lehet a trauma feldolgozására a traumatikus élmények elmesélése, kontextusba helyezése (BenEzer 1999). Több olyan interjúalanyom is volt, akikkel menedékházakban készítettem interjút, és kifejezetten azzal a céllal mesélték el, ami velük történt, hogy másokkal ne történhessenek meg ugyanilyen események.

A szakirodalom *etikai másnaposságnak* hívja a kutató szégyenét azzal kapcsolatban, amikor mások történeteit a saját szakmai előmenetelére használja fel (Lofland és Lofland 1995: 28). A szégyen nem is akkor meghatározó, amikor a kutató a kutatást csinálja és interakcióban van az interjúalanyival, hiszen ott jelen van a helyzetben, párbeszédet folytat az interjúalanyával, hanem később, amikor az interjút legépeli, illetve amikor elemzi, íráshoz használja azt. A nők, akikkel beszéltem, sokszor féltettek tőle, hogy túl sok lesz nekem az információ, amit elmondanak, és nem tudok megbirkózni velük. Az interjúk során hiába voltak ők azok, akik életük talán legtraumatikusabb élményeit mesélték el nekem, engem féltettek attól, hogy túl sok lesz nekem, ami velük történt, és nem fogom érzelmileg elbírní. És sok szempontból igazuk is volt: valóban ott ült előttük egy – sok esetben a sokadik – láthatóan középosztálybeli háttérrel rendelkező, az „egyetemi dolgaihoz” interjút készítő nő, akinek,

még ha van is a nők elnyomásáról sokféle személyes tapasztalata, lehet, hogy azzal a szintű kiszolgáltatottsággal és kizsákmányolással, amit az interjúalanyaim tapasztaltak gazdasági kiszolgáltatottságuk során, még soha nem találkozott. Még ha a közös, a nők elnyomásáról szerzett élményeink helyenként teret is adtak a kapcsolódásra és arra, hogy legyen egy közös identitásunk, ami mentén pozicionáljuk magunkat a világban, az interjúalanyaim számára és számomra is tiszta volt, hogy gazdasági előnyeim okán nem sok esélyem van rá, hogy valaha is olyan szintű elnyomással kelljen szembenéznem, amilyennek ők az áldozatai voltak.

Erőszak- és traumanarratívák

Az erőszakeseemények elbeszélése

A kutatások azt bizonyítják, hogy a prostitúcióban élő nők nagy arányban szenvednek a PTSD tüneteitől (Farley, Cotton, Lynne, Zumbek, Spiwak, Reyes, Dinorah és Sezgin 2004; Farley 2010 [2003]; Farley, Baral, Kiremire és Sezgin 1998). A disszociatív zavarok, szorongásos tünetek szintén felülreprezentáltak a körükben (Ross, Farley és Shwartz 2004). Hydén (2008) az „Érzékeny témák elbeszélése” című tanulmányában különbséget tesz a megrázó, traumatikus élmények tapasztalása között és aközött, hogy valakinek tudása van a vele megtörtént eseményekről. Ahhoz, hogy az embernek tudása legyen a saját tapasztalatairól, fontos, hogy tere és lehetősége legyen arra, hogy a vele megtörtént eseményekre reflektálni tudjon, és hogy kontextusba tudja helyezni az élményeit. Amíg nem adunk jelentéseket a tapasztalatainknak és amíg nincs lehetőségünk jelentést adni nekik, addig elbeszélni is nehéz őket. Ez a folyamat a traumatikus események esetében hangsúlyosan igaz lehet (BenEzer 1999). Azok a nők, akikkel akkor készítettem interjút, amikor még jelen voltak a prostitúciós iparban, az élet természetes részét képező eseményekként interpretálták a velük megtörtént erőszakos eseményeket, mint amelyek nem voltak különösebb hatással rájuk. Tehát az elbeszélésekben a nők elleni erőszak patriarchális narratívája (Rose 1999) jelent meg. Emellett a prostitúciós iparban jelenleg is használt nők narratívái az erőszak- és traumaeseeményekről jellemzően nagyon rövidek voltak. Rita elmesélte, hogy egyszer „egy szerb csávó le akarta löni”, de nem lett belőle nagyobb ügy. Kiemelte, hogy a férfi félreértésből akarta lelőni, mert a másik két szobatársa kirabolta a férfit, tehát megvolt az oka az erőszakra. Az elbeszélése alapvetően olyan volt, mintha egy izgalmas történetét mesélne el, amiből aztán nem lett valódi probléma:

Hát egyszer egy szerb csávó le akart löni. De ez egy félreértésből adódott, ugyanis két másik lánnyal voltam együtt egy szobában, és akkor, amíg én üzletben voltam, egy másik lány meglopta ezt az embert. Én nem is tudtam róla, mert én se hallottam, hogy bejött a szobába. És ez a csávó másnap visszajött, ugye én felengedtem a szobába, mert én nem tudtam róla, hogy bármi probléma lenne, és egyik pillanatról a másikra fegyvert rántott, hogy azonnal adjam vissza a pénzt. Mondtam, hogy tessék? Az egészben az volt a legszebb, hogy németül nem is értettem igazán, mert pár hónapja voltam itt. És mondta a másik lány, hogy semmi probléma, hívunk rendőrt. De mondtam neki, hogy ember, egy fegyver van a fejemenél, úristen, és azt mondd, hogy semmi probléma? De igazából nem volt utána belőle baj (Rita).

Szandra és Móni, amikor feltettem nekik a kérdést, hogy érte-e már őket erőszakos élmény a prostitúciós iparban, egy mondatban válaszoltak. Jelezték, hogy erőszakos élmény történt velük, de nem mentek bele az események részletezésébe és a saját érzéseiket sem verbalizálták az eseményekkel kapcsolatban. Amikor olyan nőkkel beszélgettem, akik még benne voltak a prostitúciós iparban, az volt a jellemző, hogy nem részletezték az élményeket, tapasztalatokat, amik megtörténtek velük, főként akkor nem, ha erőszakeseleményekről, traumáról volt szó.

És erőszakos élmény ért itt?

Ért. Tavaly. Hát nem adtam vissza a pénzt az embernek, részeg volt, és utána megvert (Szandra).

És ért már erőszakos élmény, mióta itt dolgozol?

Hát, volt már egy-kettő, igen.

És tudnál mondani példát?

Hát, hogy így kérték vissza a pénzt, vagy tényleg ki kellett dobnia valaki másnak az embert, vagy nem élvezett el, és azért volt dühös, ilyenek (Móni).

Azok a nők, akikkel menedékházakban beszélgettem, sokkal inkább tudták narrálni a velük megtörtént eseményeket. Előfordult, hogy kigúnyolták a kérdésemet, volt, hogy cinikusan keretezték az erőszakélményeiket, illetve sokszor azt is kifejezték szóban, amikor nem akartak valamiről beszélni, illetve nem tudtak valamit verbalizálni. Kitti kigúnyolt, amikor feltettem neki a kérdést, hogy volt-e annak hátránya, hogy szexet árult a prostitúciós iparban. Amikor megkérdeztem, hogy voltak-e hátrányai a prostitúciós iparnak, a következőt válaszolta:

A főbb problémáim talán azok lehettek, hogy folyamatosan bilincsre voltam rakva egy ágynak a széléhez. Konkrétan. És ha nem kerestem meg a napi limitet, ami minimum 1000 euró, akkor megettem elég sűrűn a béretem (Kitti).

Julinak a cinizmus volt a stratégiája arra, hogy tudjon beszélni a vele megtörtént erőszakeseleményekről, melyek az egész életére meghatározó hatással voltak:

Apám, azonkívül, hogy alkoholizmus volt a fő hobbija, azonkívül a gyerekek molesztálása is, így többek között az én életem is ebbe a kategóriába tartozott (Juli).

Viki azt fogalmazta meg, hogy nem tudja megfogalmazni a prostitúciós ipar hátrányait, nem tud kiemelni konkrét dolgokat, amiket hátránynak élt meg az iparban, annyira rossz volt számára minden körülmény.

Minden. Nem tudom kifejezni azt. Maga a körülmény, meg volt ott minden. De nem, egyszerűen nem ismertem senkit, a férfiakra ne is beszéljünk, szóval minden, minden téren, minden. Enni nem ettem abban a két hétben. Én nagyon tönkre voltam. Most engem nem boldogított a pénz, de tudtam, hogy a családomnak szüksége van rá és én mindent megtettem (Viki).

Hydén (2008) a bántalmazott nőkkel végzett kutatásai során szerzett tapasztalatai alapján a tér fontosságát is kiemeli a narratív kutatásokban. Hangsúlyozza, hogy a bántalmazott nők, amikor otthagyják bántalmazó partnerüket, nem csak a bántalmazó párkapcsolatból lépnek ki, hanem egy olyan térbe kerülnek át, ahol kapnak arra lehetőséget, hogy új jelentéseket adjanak az élettörténetüknek, az élményeknek, amiket a bántalmazó párkapcsolatban átéltek.

Ez a prostitúciós iparban megtapasztalt erőszaknarratívákra is igaz lehet, hiszen a nők, akik még benne vannak a prostitúciós iparban, ugyanolyan kockázattal vannak kitéve a további erőszaknak, nem kapnak teret arra, hogy új jelentéseket társítsanak az élményeikhez. Az új tér a menedékházakban nem csak az erőszaktól mentes teret jelenti, hanem a terápia lehetőségét is magában rejti, ami segíthet verbalizálni a traumát, beépíteni és jelentést adni az erőszakeseményeknek az énnarratívában (Herman 1996). Ettől a trauma elbeszélése is könnyebbé válik, megfogalmazhatóvá válnak az események. Amíg a menedékházakban tartózkodó nők kifejeztek érzelmeket a traumák narrálása során, addig a prostitúciós iparban az interjú készítésekor is tevékenykedő nők, ha beszéltek is hosszabban az erőszakélményeikről, különösebb érzelmek nélkül tették ezt. Az érzések verbalizálásának képtelensége és a traumához kötődő érzések elfojtása egy pszichés trauma tünete is lehet (Herman 2011 [1992]: 66).

Patriarchális szex és prostitúció

Az interjúim során nagyon ritka volt, hogy a nők, akikkel interjút készítettem, ne számoltak volna be erőszakos élményekről, amik érték őket a prostitúciós iparban. Még ha arra a kérdésemre, hogy érte-e őket erőszak a prostitúciós iparban, azt is válaszolták, hogy nem, később akkor is sokszor előjött az interjú során, hogy követtek el ellenük erőszakot valamilyen formában, még ha sokszor ők maguk relativizálták is az erőszak súlyosságát. Sára, aki az interjúkészítés idején Zürichben árult szexet, azt mesélte, hogy nem történt vele erőszak, amióta benne van a prostitúciós iparban. De jelezte, hogy a prostitúciós iparban folyamatosan jelen van az erőszak, ahogyan az erőszaktól való folyamatos félelem is:

Hát igazából én mindig attól félttem, hogy nehogya bántsanak már. A mai napig ez a félelmem. Tehát nekem még soha nem volt problémám ez alatt a két év alatt, tehát engem még nem bántottak. Mert annyi rosszat hallani, megverik a nőket meg megerőszakolják, a pénzüket ellopják (Sára).

Hanna, aki az interjú idejében Zürichben árult szexet, így válaszolt a kérdésemre, hogy érte-e erőszakos élmény, amióta jelen van a prostitúciós iparban:

Hát, talán nemrég. Így az utóbbi időkben. De az nem erőszak volt végül is. Erőszakosan az ember nem viselkedett velem, le tudtam kezelni a dolgot, természetes az emberek megfizetik azt, hogy felmenjél, és ha egy kicsit nagyobb méret van alatta, ugye azt mi nem toleráljuk, meg fáj, de az ember ugye azért jön és nem válogat. Megkérem rá szépen, volt rá már példa, hogy bevéztem, fáj nekem. De hát végül is bocsánatot kért, elnézést kért, csak nem beszélt az én nyelvemet, francia volt. Én meg azt tényleg nem beszélem (Hanna).

Hanna bizonytalan volt benne, hogy az, ami az „üzlet” során történt vele, nevezhető-e erőszaknak. A narratívájában megjelenik, hogy fizikai fájdalmat okozott neki a férfi, de ez beletartozik a „szerződésbe”, amit a férfival kötött. A nőknek, akikkel interjúztam, és még szexet árultak a prostitúciós iparban, jellemzően bizonytalanságot okozott, hogy definiálják az erőszakot, eldöntsék, mit lehet erőszaknak nevezni és mit nem. Bizonytalanok voltak abban, hogy ami velük történt, az erőszaknak számít-e, vagy sem. Az erőszak definíciója kapcsán a prostitúciós iparban lévő nőknek nehézséget okozhat maga a prostitúció természete: onnantól kezdve, hogy legitim nők testét pénzért cserébe használni (Dworkin 1993; MacKinnon 1993), nehéz meghatározni, hogy melyik cselekmény számít erőszakosnak, amit a használók a nők testével tesznek, és melyik nem.

Laura, akivel egy menedékházban készítettem interjút, kiemelte, hogy folyamatos halálfélelme volt a prostitúciós iparban, emellett azt is, hogy folyamatosan igyekezett leplezni a félelmét, ahogyan a többi nő is, elvárásnak érezte azt, hogy nem szabad a félelmet kimutatni.

Tehát halálfélelmem volt folyamatosan, mindig azt mondtam, hogy nem félek, nem félek, mások előtt én is azt mutattam, amit a többi lány (Laura).

Tehát a nők egymás előtt is láthatatlanná teszik azt, hogy félnek a prostitúciós iparban, ami sok esetben kizárhatja egymás támogatását és a külső segítség kérését is veszélyesebb helyzetekben, hiszen nem szabad a félelelről nyíltan kommunikálni egymás között. Emellett ebből következően a félelemérzet is egyéni problémaként kereteződhet a prostitúcióban használt nők számára, nem csak annak elbeszélhetetlensége miatt, hanem amiatt is, mert úgy érezhetik, egyedül ők félnek az iparban, míg mások nem.

Viki két hétig árult szexet Németországban, mert a férje és annak családja anyagi nehézségekkel küzdött. A következőképpen beszélt az ottani élményeiről:

Ez a két hét olyan volt nekem, mint egy év. Soha nem csináltam, én minden üzletnél sírtam, én ott tönkre voltam. Úgyhogy azt nem is lehet elfelejteni, mert sírtam, zokogtam minden percben. Ugye a pénz nem boldogít, de jó, ha van (Viki).

Több nő, akivel menedékházakban beszélgettem, megfogalmazta, hogy valójában az összes üzlet megviseelő volt számára – tehát maga az, hogy a testüket kellett árulniuk, traumát jelentett számukra.

Életút és trauma összekapcsolása

Aközött, hogy hogyan keretezik a prostitúcióba kerülés okait azok a nők, akik még szexet árulnak, és azok, akik már kiszálltak a prostitúciós iparból, a legjelentősebb különbség az volt, hogy a még a jelenben is a prostitúciós iparban lévő nők szinte kizárólag a szegénységet neveztek meg a prostitúciós iparba kerülés okaként, tehát a gazdasági kényszert. A gazdasági kényszer mellett néhányan a futtatókat, a férfiakat is megemlítették, akik „belemanipulálták” őket a prostitúciós iparba (vö. Dész 2018: 199–200). A gazdasági kényszer szinte minden olyan nőnél is megjelent, akivel menedékházakban készítettem interjút, azonban az előzetes traumákat is megnevezték, mint a prostitúciós iparba kerülés okát. Ez a különbség a narratívákban fakadhat abból is, hogy a menedékházakba jellemzően olyan nők kerülnek be, akik emberkereskedelem áldozatai, tehát bizonyítottan volt futtatójuk, aki belekényszerítette őket a szexiparba. Azonban a prostitúciós iparhoz való közelség és távolság is magyarázhatja az iparba való bekerülésről szóló narratívákban való különbséget, beleértve az érzelmi távolságot is (Herman 2011 [1992]: 236–254). Vera megfogalmazta, hogy szerinte több lehetősége lett volna az életében, ha a családja támogatja, és nem ilyen nehéz a gyerekkora. Kitti a gyerekkori incesztus történetét nevezte meg a prostitúciós iparba kerülés okaként, és azt, hogy annak hatására minden lehetőséget megragadott, hogy el tudjon menekülni otthonról:

Sokkal több mindent elérhettem volna az életben, ha lett volna egy olyan családom, aki tényleg támogat és lökdös és nem visszahúz (Vera).

Hát én ebbe úgy kerültem bele elsősorban, hogy tízéves koromban édesapám megerőszakolt, és onnantól menekültem otthonról. És mindig kerestem párt, aki mellettem van, aki biztonságot nyújt valamilyen szinten, és ugye eztet nagyon szeretnék kihasználni (Kitti).

Számos kutatás bizonyítja, hogy a prostitúciós iparba került nők között felülreprezentáltak vannak jelen azok a nők, akik előzetes traumákat szenvedtek el, többek között a gyerekkori szexuális visszaélés áldozatai is felülreprezentáltak vannak jelen a szexiparban (Hotaling 1999; Council of Prostitution Alternatives 1991: 139–155; Stark és Hodgson 2004). Ahogyan arról már szó volt, a traumák elbeszélése alapvetően akkor tud biztonságossá válni, amikor a traumatikus esemény áldozatai biztonságban érzik magukat és azt is biztonságosnak élik meg, hogy beszéljenek a traumatikus élményeikről. Így vannak tapasztalataik a trauma narrálásáról, arról, hogy a trauma hogyan tud helyet kapni egy új én- és világképben. Alapvetően azokra a dolgokra emlékezünk a leginkább, melyek jelentősek voltak az életünkben és nagy hatással voltak az énnarratívánkra, illetve a világról alkotott képünkre. Sokszor tragikus, megrázó események is szert tesznek ilyen szerepre. Azonban abban az esetben, amikor az egész önképünk és világképünk kérdőjeleződik meg egy esemény hatására, az emlékezetünk másképpen működik (Van Der Kolk 2014: 172–199). Gyakran igyekszünk elkerülni és elnyomni magukban a traumatikus eseményt és az arra emlékeztető, ahhoz kapcsolható történeteket. A nők ellen elkövetett erőszak esetében ezek a folyamatok még nehezebbek a társadalom szexista attitűdjei miatt, melyek megerősítik az erőszak és a trauma verbalizálhatatlanságát.

Az erőszak mint az egyén felelőssége, vagy az erőszak, mint valami, ami a prostitúciós iparral jár

A társadalmi intézmények gyakran individuális problémakét keretezik a nőekkel megtörtént erőszakot, az egyén felelősségeként állítják be azt, hogy az erőszak megtörténhetett: megkérdőjelezzik, relativizálják és az áldozatot hibáztatják azért, hogy az erőszak megtörtént vele (Start és Flitcraft 1988: 115–152). Tehát a társadalom felelőségét, az egyenlőtlen társadalmi struktúrákat leválasztják a jelenségről. A prostitúciós iparban még benne lévő nők elbeszéléseiben gyakran megjelent a nők elleni erőszak patriarchális narratívája (Rose 1999) abban az esetben is, amikor a másokkal megtörtént erőszak történeteket mesélték el. Visszatérve Hanna elbeszélésehez, Hanna azt mondja, hogy ő kezelni tudja, ha valaki erőszakos vele: „Erőszakosan az ember nem viselkedett velem, le tudtam kezelni a dolgot”. A kontrollérzet illúziója megjelent a legtöbb olyan nő narratívájában, akik a jelenben is a prostitúciós iparban voltak. Ahogyan az áldozathibáztatás is gyakori narratíva volt azokkal a nővel kapcsolatban, akikről lehetett tudni, hogy erőszak áldozatai voltak, *tehát nem tudták jól kontrollálni a helyzetet, nem vigyáztak eléggé magukra*. Az olyan erőszak eseményeket, amelyek másokkal történtek, sokszor úgy keretezték, mintha azért történtek volna meg velük, mert azok a nők nem tudtak kellően vigyázni magukra, valamit rosszul csináltak. Eszter így fogalmazott a többi nővel kapcsolatban:

Igazából szerintem itt a körülményekkel nincs baj, itt azzal van a baj, hogy nagyon sok a buta lány és csinálják a problémát maguknak (Eszter).

Az áldozathibáztatás az attribúciós elmélet szerint (Heider 1958) azon az individualista szemléleten alapszik, hogy az erőszakélményekért, a szexuális erőszakért nem a társadalmi struktúrák, hanem az adott egyén a felelős. Ezzel az önvédelmi mechanizmussal az egyének úgy érezhetik, hogy kontrolljuk van a velük történő események felett. Nem úgy, mint akkor, ha megneveznék a felelős társadalmi struktúrákat. Ekkor, hogyha az adott személy abba a társadalmi csoportba tartozik, amelyik nagyobb kockázattal lehet áldozata az erőszaknak (tehát a nők elleni erőszak esetében nő), kimondaná, hogy nincs kontrollja afelett, hogy az erőszak vele is megtörténhet-e (Grubb és Harrower 2012). Zürichben a nőkkel való beszélgetéseim során sokszor szóba került egy-egy brutálisabb és híresebb erőszak történet, ami a környéken történt prostitúcióban élő nőkkel, azzal az automatikus védelmi reakcióval, hogy hogyan múlt az adott személyen az, hogy erőszak érte. Az áldozathibáztatás mechanizmusa szintén hozzájárul ahhoz a strukturális folyamathoz, hogy a nők elleni erőszak láthatatlan legyen a társadalom számára.

Azoknak a nőknek a narratíváiban, akik már kiszálltak a prostitúciós iparból, a többi nő, akikkel együtt árultak szexet, sokkal inkább a közösség és szolidaritás narratívájában jelent meg annak ellenére, hogy a rivalizálást mint állandó jelenséget a prostitúciós iparban a nők között az iparhoz való közelségtől és távolságtól függetlenül szinte mindenki megemlítette. A prostitúciós iparból már kikerül nők narratíváiban az erőszak sokkal inkább úgy jelent meg, mint ami a prostitúció mint jelenség természetéből fakad, és aminek a nők, annak következtében, hogy benne vannak az iparban, az áldozatai.

Kata és Berta nem tudtak kiragadni egyetlen dolgot, ami rossz volt a prostitúciós iparban, hanem önmagában az, hogy részt kellett venniük benne, traumatizálta, lelkiileg megviselte őket:

Ugye azt most tudni kell, lehet, hogy hülyén fogom felfogni, a kurva az kurva is marad. Ebből nagyon nehéz kijutni. Mert, ha van valakinek és azt el tudja felejtetni, jó, a kurvaságot nem, mert tényleg szenvedtem ezzel, lelkileg is kivoltam, tönkre voltam, meg testileg is úgy éreztem magam, mintha kihasználnának. És szerintem ezt fel lehet dolgozni, mert a régi múltamat is elfelejtettem, de ugyanúgy az eszembe van meg eszembe is fog lenni ez a kurvaság meg...na mindegy, és ennyi (Kata).

Mi? Semmi. Kurva, kurva. Tök mindegy. Teljesen mindegy. Hátrányai az, ami a lelki dolgok, amik belül zajlanak, azok (Berta).

Tehát prostitúció és erőszak kapcsolatát nem úgy beszélik el, mint egy egyszeri eseményt, ami bizonyos egyénekkal megtörténik a prostitúciós iparban, hanem mint egy társadalmi jelenséget, ami természeténél fogva erőszakkal jár és lelkiileg megviselő. Ahogyan azt is megfogalmazzák, az, hogy egyszer a prostitúciós iparnak a részesei voltak, azt is jelenti, hogy az iparban szerzett trauma örökké meg fogja határozni azt, hogy kik ők, az identitásuk része marad.

Juli elbeszélésében a többi nővel vállalt közösség érzése mellett a büntudat is megjelent.

Magyarországon csak átutaznak ezek a lányok. Egy-kettő volt, aki konkrétan magyar volt, a többi román, erdélyi vagy a környező országokból, például Szlovákia. Nagy álmokat kergettek. Ebből sok pénz lesz. Sokan beleroppantak. Nem fizikailag feltétlen, lelkileg. Sok bántalmazást éltem meg és láttam. És nem csináltam semmit (Juli).

Juli narratívájában az erőszak úgy jelenik meg, mint aminek ő és sokan mások is az áldozatai voltak, akik benne vannak a prostitúciós iparban. Juli elbeszélésében a büntudat érzése is megjelenik amiatt, hogy nem tudta megvédeni a többi nőt, akiket szintén erőszak ért, és erőfeszítéseket sem tett a védelmükben. A büntudat gyakran megjelent az interjúk során, amikor erőszakról és halálesetekről volt szó, amit erősített az interjúalanyaimban, hogy az elbeszélések alapján a nők között az iparban inkább a versenyzés – kit szed össze több pénz – és a futtatók általi versenyeztetés a jellemző, mint a nők közötti szövetség. A traumatizált nők esetében gyakori a büntudat érzése amiatt, hogy nem tudtak segíteni a társaiknak, akik ugyanabban a helyzetben voltak, mint ők. Még abban az esetben is, ha a segítségnek semmiféle materiális lehetősége nem volt, hiszen ők is ugyanabban a kiszolgáltatott helyzetben voltak. Van der Kolk (2014: 184–203) például háborús veteránokkal, nők elleni erőszak túlélőivel folytatott terápiás munkája során folyamatosan találkozott a büntudat jelenlétével az erőszakot átélte, megölt társak miatt.

Összegzés

Tanulmányom célja, hogy összehasonlítsam és bemutassam a prostitúciós iparban benne lévő nők és az iparból kiszállt nők erőszak- és traumanarratíváit a tőkés világrendszer kontextusában. A prostitúciós ipar rétegzett, a következtetéseimet az iparban jelen lévő és az iparból kiszállt nők egy adott csoportjának tapasztalatai alapján hozom, az interjúalanyaim alsó osztálybeli háttérrel rendelkező, félperifériás országokból származó nők voltak, akik jellemzően a félperiférián és a centrumországokban is árultak szexet. Az erőszakkal kapcsolatos élményeik a régiók szerint nem különböztek.

A prostitúciós ipar és az erőszak elválaszthatatlansága az interjúnarratívák során a prostitúciós iparban kötött konkrét „üzletek” kapcsán is artikulálódott: onnantól kezdve, hogy a férfiak szexuális kielégülésük érdekében nők testét vásárolják meg pénzért, nehéz volt a nőknek meghatározni, hogy az „üzletlen” belül mi számít erőszaknak és mi nem. Sok nő, akivel interjút készítettem és már kiszállt a prostitúciós iparból, megfogalmazta a magától az „üzlettől” való undor érzését, illetve a félelmét az „üzletek” közben és magával az iparban való jelentéssel kapcsolatban. Emellett azon keresztül is megjelent az erőszak leválaszthatatlansága a prostitúciós iparról, hogy az interjúalanyaimat attól függetlenül, hogy még részesei voltak-e az iparnak vagy sem, jellemzően érte erőszak. Még ha páran nem is számoltak be arról, hogy közvetlenül erőszak áldozatai lettek volna, az erőszaktól való félelmükről és az iparban folyamatosan jelen lévő erőszakról ők is beszéltek. Az interjúk során az a narratíva is megjelent, hogy az erőszaktól való félelmet az iparban nem szabad kimutatni, a nők között van egy kimondatlan megegyezés, hogy úgy kell tenni, mintha az erőszaktól való félelem nem lenne jelen.

A prostitúciós iparban az interjú idején is benne lévő nőknek az elbeszéléseik során gyakran nehézséget okozott az erőszakeselemények elbeszélése, rövid, és sokszor érzelemmentes válaszokat adtak. Az elbeszéléseik során gyakran egy patriarchális (Rose 1999), individualista keretű narratívájuk volt az őket ért erőszakeseleményekről: gyakran megjelent a narratívák során a kontrollérzet illúziója és többi nő hibáztatása, akik áldozatai voltak erőszaknak a prostitúciós iparban. Az erőszakeselemények úgy voltak keretelve, hogy azok a nők, akiket erőszak ért a prostitúciós iparban, valamit rosszul csináltak. Emellett az iparba kerülés és

az iparban történő események kapcsán a nők saját magukat is gyakran hibáztatják (Kato-
na 2017), az egyenlőtlen társadalmi struktúrát leválasztva a narratíváikról és a nők elleni
erőszak jelenségéről. A prostitúciós iparból már kikerült és kiszállt nőknek sokkal inkább
volt egy strukturális, társadalmi keretezésű narratívájuk az erőszakeseeményekről, amiknek
életük során és a prostitúciós iparban ki voltak téve. Az életútjukat, előzetes traumáikat in-
tegrálták a prostitúciós iparban szerzett élményeik elbeszélésébe, és az erőszakeseeményeket
sokkal inkább a prostitúciós iparral járó jelenségként értelmezték, mint egyéni és az ipartól
független eseményekként. Ahogyan a prostitúciós iparba kerülés kapcsán sem csak a gazda-
sági kényszerek jelentek meg mint kényszerítő tényezők, hanem az életútjukban elszenvedett
előzetes traumákat is integrálták a narratívájukba annak kapcsán, hogy hogyan kényszerül-
tek bele a szexiparba.

Ezek a jelenségek a trauma természetével is párhuzamba hozhatók: a nők elleni erőszak
által okozott traumára való reakciója az egyéneknek gyakran magában foglalja az arra való
törekvést, hogy a tudatukból kizárják a traumát az énképbe és a világgépbe való integrálha-
tatlansága miatt, még ha a traumatikus élmények kizárása nem is tud megvalósulni (Van Der
Kolk 2014: 172–199). Emellett az erőszak folyamatos fenyegetésének hatására gyakran álta-
lánosán beszűkülnek a traumatizált egyének testi és érzelmi funkciói, a túlélésre korlátozód-
nak, ami sokszor az egyéb gondolatok és érzések elkerülésével jár. A folyamatos erőszaknak
kített és fenyegetettségben élő személyek *a gondolatok szándékos elfojtása, a bagatellizálás és
az esetenkénti nyílt tagadás segítségével fokozatosan megtanulják megváltoztatni az elviselhe-
tetlen valóságot* (Herman 2011 [1992]: 111).

Az erőszak- és traumanarratívák különbségeiben a két csoportban fontos szerepet játszik
a tér- és időbeli távolság is a traumatikus eseménytől. A biztonságos tér és távolság a ve-
szélytől megteremti a lehetőségét annak, hogy az erőszakot átélt nők érzelmileg is távolabb
kerüljenek a traumatikus eseményektől sok esetben terápia vagy más külső támogatás hatá-
sára. Az érzelmi távolság teret ad adnak, hogy a traumatizált egyén új jelentéseket társítson a
traumatikus eseményhez, kontextusba tudja helyezni a történetes körülményeit, és megkapja a
teret arra, hogy be tudja építeni egy új énképbe és világgépbe a traumát okozó eseményeket
(Herman 1996; Hydén 2008; Van der Kolk 2014).

A trauma verbalizálatlansága a tőkés világrendszer által meghatározott egyenlőtlen tár-
sadalmi struktúrák láthatatlanná tételében is szerepet játszik (Werlhof 2007): elhallgatja a
nők elleni erőszak elbeszélését, a prostitúciós ipar természetét és a nők számára az iparral
járó félelmet és erőszakot. A prostitúciós iparról leválasztja azokat az egyenlőtlen társadalmi
struktúrákat, amik kitermelik az ipar létezését és meghatározzák annak működését. Tehát az
erőszak és a trauma láthatatlan marad a prostitúciós iparban, mert a nőknek a legtöbb eset-
ben nincs lehetőségük a veszély, a félelem és az erőszak artikulálására a veszély és a kiszolgál-
tatottság folyamatos jelenléte miatt. A biztonságos és támogató közegnek ezért van különö-
sen fontos szerepe a trauma feldolgozásban (Herman 1996). A trauma elbeszélhetetlensége
a prostitúciós iparban nem független a patriarchális társadalom elvárásaitól, tehát, hogy
a traumatizált személyt folyamatosan olyan benyomások érik, hogy a nők elleni erőszakhoz
kapcsolódó traumákról nem lehet és szabad beszélni, illetve, ha ez mégis megtörténik, ak-
kor az az áldozat felelősségének firtatásával, az erőszak relativizálásával jár (Platt, Barton és
Freyd 2009: 185–207). Tehát a nők elleni erőszakra és traumára szerzett tapasztalatai és él-
ményei a prostitúciós iparban láthatatlanok maradnak, ahogyan a nők élményei általánosán
láthatatlanok a tőkés világrendszerben (Werlhof 2007).

Emellett sokkal hangsúlyosabban megjelent a többi nő iránt érzett szolidaritás és „testvériség” érzése a menedékházakban tartózkodó nők esetében azok felé a nők felé, akik szintén a prostitúciós ipar áldozatai voltak. A nők közötti versengés és szolidaritás kérdése is hangsúlyos lehet az egyéni erőszak- és traumaesemények keretezésében. A nők közötti, férfiakért folytatott versengést szintén a patriarchátus egyenlőtlen strukturái termelik ki a férfiak hatalmi pozíciója mentén, mely előírja, hogy a férfiak elvárásainak kell megfelelni (Marion-Young 1990: 39–63). Ez a versengés akadályozza azt a folyamatot, hogy a nők megosszák egymással a hasonló tapasztalataikat a társadalomban, személyesen megtapasztalják a hasonló élményeik alapján a velük történt erőszakos események és traumák strukturális megalapozottságát (Herman 2011 [1992]: 19–22; Mies 1986: 6–44). Az interjúk során saját kutatói szerepem megélése azonban világossá tette, hogy az eltérő osztályhelyzet – még ha egészen biztosan személyiségem is erősen befolyásolta az interjúk menetét – sok esetben nem áthidalható a közös női élmények mentén. Az osztályhelyzet olyan mértékben teszi kiszolgáltatottá a nőket a patriarchális erőszaknak (Suchland 2015), hogy mind az interjúalanyaim számára, mind számomra egyértelmű volt a kiszolgáltatottságuk. Ebből fakadóan a patriarchátusban szerzett élményeink között lévő különbség is nyilvánvaló volt az interjúk során. Bár az utóbbi évtizedekben a nők elleni erőszakot keretező feminista mozgalom azóta volt meghatározó, mely a szexuális célú emberkereskedelem áldozatainak problémáit úgy keretezte, mintha e társadalmi probléma értelmezésében a közös női kapcsolódáson keresztül áthidalhatók és mellékesek lennének az osztálykülönbségek (Suchland 2015), a szex- és prostitúciós iparnak való kitettség jóval nagyobb arányban érinti az alsó osztálybeli és szegényebb régiókban élő nőket (Corrin 2005; Surtees 2008.; Shapkina 2014; Suchland 2015; Dés 2018).

Hivatkozott irodalom

- Betlen Anna (2010): Információhiány – elégtelen jogi háttér – ellátatlan rászorulóok. In *Jog, jogvédelem, ellátás. Szakmaközi együttműködés kiépítése Magyarországon a prostitúció és szexuális kizsákmányolás céljából folytatott emberkereskedelem leküzdése és az áldozatok segítése érdekében. (Egy projekt eredményei)*. Betlen Anna, Matolcsi Andrea és Balogh Lídia (szerk.). Budapest: Magyarországi Női Alapítvány, 7–15.
- Acsády Judit (2002): „Kelltet nekünk feminizmus?»: „Nyugati” gondolatok hazai fogadtatása. In *A zárva várt nyugat: Kulturális globalizáció Magyarországon*. Kovács János Mátyás (szerk.) Budapest: Sík Kiadó, 167–186.
- Ajdukovic, Dean (2004): Social Context of Trauma and Healing. *Medicine, Conflict and Survival* 20(2): 120–135, DOI: <https://doi.org/10.1080/1362369042000234717>
- American Psychiatric Association (1980): *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. (3. kiadás.) Washington, DC: American Psychiatric Association Publishing.
- BenEzer, Gadi (1999): Trauma Signals in Life Stories. In *Trama and Life Stories*. Kim Lacy Rogers, Selma Leydesdorff és Graham Dawson (szerk.). London: Routledge, 29–45.
- Békés Vera A. (2012): *Trauma és narratíva. A Holokauszt trauma reprezentációja*. Budapest: Ad Librium.
- Bolton, Derek és Jonathan Hill (1996): *Mind, Meaning, and Mental Disorder: The Nature of Causal Explanation in Psychology and Psychiatry*. Oxford: Oxford University Press.
- Barna Emília, Csányi Gergely, Gagyí Ágnes és Gerőcs Tamás (2018): A rendszerváltozás utáni magyar feminista mozgalom globális, történeti perspektívából. *Replika* (108–109): 241–262. DOI: <https://doi.org/10.32564/108-109.11>
- Brockmeier, Jens (2008): Language, Experience and the „Traumatic Gap”. How to Talk About 9/11?. In *Health, Illness and Culture. Broken Narratives*. Lars-Christer Hydén és Jans Brockmeier (szerk.). New York: Routledge, 16–35.
- Corrin, Chris (2005): Transitional Road for Traffic: Analysing Trafficking in Women from and through Central and Eastern Europe. *Europe-Asia Studies* 57(4): 543–560. DOI: <https://doi.org/10.1080/09668130500105118>

- Council for Prostitution Alternatives (1991): Characteristics of 800 CPA Participants. In *Sex for Sale: Prostitution, Pornography, and the Sex Industry*. Ronald Weitzer (szerk.) New York: Routledge.
- Crippen, Megan (2015): Theories of Victim Blame. *Senior Honors Projects* (66): 1–27.
- Dés Fanni (2018): „470-et adott és csak egy kicsit fojtogatott” – szegénységben élő nők a periféria és a centrum között. Prostitúcióban élő magyar nők Zürichben. *Fordulat* (24): 187–215.
- DeKeseredy, Walter és Marilyn Corsianos (2015): *Violence Against Women in Pornography*. London: Routledge.
- Dunaway, Wilma A. (2018 [2012]): A félproletár háztartás a modern világtársadalom hosszú távú folyamán. *Fordulat* (24): 53–87.
- Dworkin, Andrea (1993): Prostitution and Male Supremacy. *Michigan Journal of Gender and Law* 1(1): 1–12.
- Einhorn, Barbara (1993 [1991]): Hová lett a sok nő? A nők és a nőmozgalmak Kelet-Közép Európában. *Tér és Társadalom* 7(1–2): 51–57.
- Farley, Melissa, Isin Baral, Merab Kiremire és Ufuk Sezgin (1998): Prostitution in Five Countries: Violence and Post-traumatic Stress Disorder. *Feminism & Psychology* 8(4): 405–426. DOI: <https://doi.org/10.1177/0959353598084002>
- Farley, Melissa, Ann Cotton, Jacqueline Lynne, Sybille Zumbeck, Frida Spiwak, Maria E. Reyes, Dinorah Alvarez és Ufuk Sezgin (2004): Prostitution and Trafficking in Nine Countries. *Journal of Trauma Practice* 2(3–4): 33–74. DOI: https://doi.org/10.1300/J189v02n03_03
- Farley, Melissa (2010 [2003]): *Preface*. In *Prostitution, Trafficking and Traumatic Stress*. New York: Routledge.
- Grubb, Amy és Harrower, Julie (2008): Attribution of Blame in Cases of Rape: An Analysis of Participant Gender, Type of Rape and Perceived Similarity to the Victim. In *Aggression and Violent Behavior* 13(5): 396–405.
- Herman, Judith L. (1992): Complex PTSD: A Syndrome in Survivors of Prolonged and Repeated Trauma. *Journal of Traumatic Stress* 5(3): 377–391. DOI: <https://doi.org/10.1002/jts.2490050305>
- Herman, Judith L. (2011 [1995]): *Trauma és gyógyulás: az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig*. Budapest: Háttér Kiadó.
- Hotaling, Norma (1999): What Happens to Women in Prostitution in the United States. In *Making the Harm Visible: Global Sexual Exploitation of Women and Girls*. Donna M. Hughes és Claire Roche (szerk.). Kingston, Rhode Island: Coalition Against Trafficking in Women, 239–251.
- Hydén, Lars-Christer (2008): Narrating Sensitive Topics In *Doing Narrative Research*. Molly Andrews, Corinne Squire és Maria Tamboukou (szerk.). London: Sage: 121–136
- Katona Noémi (2017): Szégyen és hallgatás A kutató szerepe a prostitúció elbeszélésében. *Szociológiai Szemle* 27(2): 68–87.
- Lofland, John és Lyn H. Lofland (1995): *Analyzing Social Settings: A Guide to Qualitative Observation and Analysis*. Belmont: Wadsworth Publishing.
- Lykke, Nina (2010): *Feminist Studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*. London: Routledge.
- MacKinnon, Catharine A. (1989): Sexuality, Pornography, and Method: Pleasure Under Patriarchy. *Ethics* 99(2): 314–346.
- MacKinnon, Catharine A. (1993): Prostitution and Civil Rights. *Michigan Journal of Gender & Law* 1(1): 13–31.
- Marion-Young, Iris (1990): *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Melegh Attila, Gábor Dóra, Gresits Gabriella és Hámos Dalma (2018): Abandoned Hungarian Workers and the Political Economy of Care Work in Austria. *Review of Sociology* 28(4): 61–87.
- Mies, Maria (1986): *Patriarchy and Accumulation on a World Scale*. London: Zed Books.
- Moran, Rachel (2019 [2013]): 6. fejezet. Az első nap. In *Kifizetve. Utam a prostitúción át*. Budapest: Közkincs Kiadó.
- Naples, Nancy A. és Barbara Gurr (2013): Feminist Empiricism and Standpoint Theory: Approaches to Understanding the Social World. In *Feminist Research Practice: A Primer*. Sharlene Nagy Hesse-Biber és Patricia Lina Leavy (szerk.). Boston: Sage, 4–41.
- Patent Egyesület (2019): *Az Áldozatvédelmi Irányelv gyakorlati megvalósulása párkapcsolati erőszak áldozatainak tapasztalatai alapján. Vicatis kutatási beszámoló: Magyarország*. Interneten: <http://patent.org.hu/alphaindex/dokumentumok/a> (letöltve: 2020. június 12.).
- Pintér Judit Nóra (2014): *A nem múlt jelen: trauma és nosztalgia*. Budapest: L'Harmattan.
- Platt, Melissa, Jocelyn Barton és Jennifer J. Freyd (2009): A Betrayal Trauma Perspective on Domestic Violence. In *Violence Against Women in Families and Relationships*. Evan Stark és Eva S. Buzawa (szerk.). Westport: Greenwood Press. 185–207.
- Portes, Aljendro és Böröcz József (1989): Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives On Its Determinants And Modes Of Incorporation. *International Migration Review* 23(3): 606–630. DOI: <https://doi.org/10.2307/2546431>

- Rose, Susan (1999): Naming and Claiming: The Integration of Traumatic Experience and the Reconstruction of Self in Survivors' Stories of Sexual Abuse. In *Trama and Life Stories*. Kim Lacy Rogers, Selma Leydesdorff és Graham Dawson (szerk.). London: Routledge, 160–179.
- Ross, Colin, Melissa Farley és Harvey L. Schwartz (2004): Dissociation Among Women in Prostitution. *Journal of Trauma Practice* (2): 3–4, 199–212. DOI: https://doi.org/10.1300/J189v02n03_11
- Sanders, Teela, Maggie O'Neill és Jane Pitcher (2009): *Prostitution. Sew Work, Policy & Politics*. London: Sage.
- Seecombe, Wally (2018 [1974]): A háziasszony és munkája a kapitalizmusban. *Fordulat* (24): 31–51.
- Shapkina, Nadia (2014): The International Division of Reproductive Labor and Sex-Trafficking Commodity Chains. In *Gendered Commodity Chains. Seeing Eomen's Work and Households in Global Production*. Wilma Dunaway (szerk.) Stanford, CA: Stanford University Press, 190–205.
- Smith, Dorothy E. (2005): *Institutional Ethnography: A Sociology for People*. Oxford: Rowman Altamira.
- Stark, Evan (2012): Looking Beyond Domestic Violence: Policing Coercive Control. *Journal of Police Crisis Negotiations* 12(2): 199–217. DOI: <https://doi.org/10.1080/15332586.2012.725016>
- Stark, Christine és Carol Hodgson (2004): Sister Oppressions. *Journal of Trauma Practice* 2(3–4): 16–32. DOI: https://doi.org/10.1300/J189v02n03_02
- Stark, Evan és Anna Flitcraft (1988): Dual Trauma of Women Battering. In *Post-traumatic Therapy and Victims of Violence*. Frank M. Ochberg (szerk.). New York: Brunner, 115–152.
- Suchland, Jennifer (2015): *Economies of Violence. Transnational Feminism, Postsocialism and the Politics of Sex Trafficking*. Durham és London: Duke University Press.
- Surtees, Rebeka (2008): Traffickers and Trafficking in Southern and Eastern Europe Considering the Other Side of Human Trafficking. *European Journal of Criminology* 5(1): 39–68. DOI: <https://doi.org/10.1177/1477370807084224>
- Toolan, Michael (2001): *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*. (2. kiadás.) London: Routledge.
- Van der Kolk, Bessel (2014): *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. London: Penguin Books.
- Virág Szabolcs (2011): Trauma és történelem találkozása. Emlékezet reprezentáció és rítus. *BUKSZ* 23(2): 161–170.
- Walby, Sylvia (1990): *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Blackwell Publisher.
- Wallerstein, Immanuel (1974): The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis. *Comparative Studies in Society and History* 16(4): 387–415. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0010417500007520>
- Werlhof, Claudia von (2007): No Critique of Capitalism without a Critique of Patriarchy! Why the Left is no Alternative. *Capitalism Nature Socialism* (18)1: 13–27. DOI: <https://doi.org/10.1080/10455750601164600>
- Werlhof (2020 [1980]): Megjegyzések a szexualitás és a gazdaság kapcsolatáról. *Replika* (117–118): 11–18.
- West, Candance és Don H. Zimmerman (1987): Doing Gender. *Gender and Society* 1(2): 125–151. DOI: <https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>

Dés Fanni

Szociológus, Helyzet Műhely (Budapest); doktorandusz, BCE Szociológia Doktori Iskola (Budapest)